

REŽIM STRANIH INVESTICIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

FOREIGN INVESTMENT REGIM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Maida Bečirović

Agencija za unapređenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini - FIPA

SAŽETAK

Zakon o politici direktnih stranih investicija je donesen 1998. godine i ovim Zakonom regulisana su osnovna pitanja politike stranih ulaganja i principi učešća stranih ulagača u privredi Bosne i Hercegovine. Entitetskim zakonima o direktnim stranim investicijama uređuju se prava, obaveze i povlastice stranih investitora. Pored navedenih zakona, strane investicije regulisane su i bilateralnim sporazumima potpisanim između Bosne i Hercegovine i drugih zemalja, i to sporazumi o promociji i zaštiti stranih investicija, te sporazumima o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja. Strani investitori u Bosni i Hercegovini imaju ista prava i obaveze kao i domaći, a zakonodavac im u odnosu na domaće investitore daje i određene povlastice. Država, entiteti i Brčko distrikt ne smiju vršiti diskriminaciju stranih investitora u bilo kom obliku, uključujući ali ne i ograničavajući se na državljanstvo, sjedište/boravište stranog investitora, religiju, državu porijekla investicije.

Ključne riječi: strane direktne investicije, sporazumi, dvostruko oporezivanje, greenfield investicije, preuzimanja/akvizicija

Key words: foreign direct investment, agreement, double taxations, greenfield investment, Mergers and Acquisitions.

ABSTRACT

Law on the Policy of Foreign Direct Investment (Official Gazette of BiH No. 17/98) has been adopted in 1998. The basic questions of foreign investment policy and the principles of participation of foreign investors in the economy of Bosnia and Herzegovina are regulated by this Law. Rights, obligations and privileges of foreign investors are regulated more precisely by entity laws on foreign direct investment (Official Gazette FBiH No 61/01 and RS Official Gazette No. 24/04). Beside all the

above mentioned laws, provisions of many bilateral and multilateral agreements (e.g. Agreements on Promotion and Protection of FDI as well as Agreements on Avoidance of Double Taxation which BiH has signed with other countries or organisations) also regulate this issue. The Law on the Policy of Foreign Direct Investments of Bosnia and Herzegovina ensures national treatment of foreign investors, i.e., foreign investors have the same rights and obligations as residents of BiH (as domestic investors), State, entities as well as Brčko Distrikt cannot discriminate (by any new regulations) foreign investors in any form of discrimination: neither by the citizenship, neither by the residence/headquarter of a foreign investor, the religion, origin of the investment or neither by any other form of discrimination.

1. UVOD

Globalizacija svjetske ekonomije rezultirala je porastom značaja stranih direktnih ulaganja. Tranzicijske zemlje postale su sve otvorenije međunarodnim operacijama, liberalizirale su svoje režime i tako postale privlačne stranim investitorima. Multinacionalne kompanije mogu imati brojne pozitivne efekte na rast i razvoj zemlje domaćina. Dakle, u današnjem svijetu su strane investicije sveprisutne i manje razvijene zemlje mogu u kratkom roku postići nevjerovatni napredak upravo pomoću stranih investicija. Razlozi zbog kojeg se stranim direktnim investicijama (u daljem tekstu SDI) pridaje tako veliki značaj leže u činjenici da, uz unos poduzetničkog kapitala, SDI:

a) donose superiorna znanja i vrijednosti razvijenih zapadnih ekonomija kroz primjenu novih tehnika menadžmenta, poslovnu etiku, poduzetničke stavove, intenzitet rada i proizvodne tehnologije; b) omogućavaju unapređivanje industrije povezivanjem kompanija u globalne mreže za istraživanje i razvoj, koliko transferom tehnologija, toliko i obezbjeđivanjem najvećeg dijela kapitala; c) obezbjeđuju pristup ključnim

svjetskim tržištima povećavajući mogućnosti rasta preduzeća, koji (rast) opet sobom nosi otvaranje novih radnih mjesta i veća potraživanja od domaćih snabdjevača; d) sprečavaju stvaranje monopola unutar ekonomije zemlje prijema povećavanjem broja učesnika tržišne utakmice i kvaliteta konkurencije; e) izazivaju tzv. "spillover" efekat (efekat "prelijevanja"), tj. unapređivanje domaćih industrija pod indirektnim uticajem SDI; f) afirmiraju koncept "knowledge-based" ekonomije, tj. "na-znanju-utemeljene" ekonomije. Direktne strane investicije u Bosni i Hercegovini uređene su Zakonom o politici direktnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini i entitetskim zakonima o direktnim stranim ulaganjima. Zakon tako definiše da je direktno strano ulaganje ili strano ulaganje: sticanje, stvaranje ili proširenje bilo kojeg poslovnog poduhvata ili bilo koje aktivnosti koja, sama ili sa drugom, istovremeno ili jedna sa drugom, ima za ishod omogućavanje jednom ili više stranih ulagača sticanje ili povećanje kontrole nad nekom kompanijom koja pod svojom kontrolom obavlja, industrijske, poljoprivredne, komercijalne i finansijske poslove i poslove vezane za nekretnine, usluge ili druge aktivnosti ili da omogući proširenje preduzeća koje je već pod kontrolom stranog ulaganja. Takve investicije mogu obuhvatati bilo koji objekat stvarnih prava i prava intelektualne svojine, uključujući ali ne i neophodno ograničeno na: slobodno konvertibilnu valutu ili na lokalnu valutu, pozajmice, avanse, vrijednosne papire, licence, zakupe i prava zasnovana na ugovoru, uključujući koncesije, postrojenja, opremu, rezervne dijelove, sirovine, prava industrijske svojine ili bilo koje finansijske pogodnosti date od strane fizičkog ili pravnog lica pod stranom kontrolom, izuzev situacije između matičnih kompanija i njihovih filijala ako to ne rezultira povećanjem strane kontrole nad domaćim preduzećem.

2. VRSTE STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA I NJIHOVE OSNOVNE KARAKTERISTIKE

Dva osnovna oblika direktnih stranih ulaganja su tzv. greenfield investicije, tj. izgradnja "na ledini" pogona kompanija u drugim zemljama i strana ulaganja koja se realiziraju putem spajanja i preuzimanja/akvizicija, tj. M&A direktna strana ulaganja (Mergers and Acquisitions). Osnovna razlika između spajanja i akvizicija s jedne strane, i greenfield ulaganja s druge, zasniva se na činjenici da kod spajanja i akvizicija dolazi do promjene vlasništva postojećih potencijala i što, bar u prvoj fazi, spajanja i akvizicije ne doprinose povećanju proizvodnih kapaciteta zemlje. Sa

stanovišta zemlje prijema, u prvo vrijeme i na kratkoročnom planu, spajanja i akvizicije donose manje koristi ukupnim razvojnim perspektivama zemlje. Iako direktna strana ulaganja, i u obliku M&A i u greenfield obliku, unose strani kapital u zemlju prijema, sredstva koja uđu u zemlju putem M&A ne ulaze nužno i u sastav akcionog kapitala za proizvodnju, što nije slučaj kod greenfield investicija. Zbog toga određeni iznos SDU plasiran kroz M&A može da znači manji ulog u proizvodnju (ili čak i nikakav), nego isti iznos plasiran u formi greenfield ulaganja. Ipak, ukoliko je jedina alternativa domaće kompanije zatvaranje, spajanje ili akvizicija može poslužiti kao pojas za spasavanje. Kroz M&A oblik stranih ulaganja smanjena je i mogućnost transfera tehnologija i vještina, pogotovo u početnom periodu. Štaviše, spajanja i akvizicije mogu direktno uzrokovati i smanjivanje obima ili potpuno zatvaranje lokalne proizvodnje ili funkcionalnih djelatnosti poput istraživačko-razvojnih (Research and Development, R&D) ili premještanje na drugu lokaciju, u zavisnosti od korporativne strategije preuzimača. Greenfield ulaganje, s druge strane, ne smanjuje, bar ne direktno, tehnološke kapacitete domaće ekonomije. Slijedeća bitna odrednica je da greenfield ulaganja na samom početku nužno donose i otvaranje novih radnih mjesta, dok se spajanja i akvizicije ne mogu pohvaliti činjenicom da doprinose smanjenu stope nezaposlenosti u zemlji. U prvom redu zbog činjenice da procesi spajanja i akvizicije ne povećavaju proizvodni kapacitet zemlje. Nerijetko se, međutim, dešava da dođe do otpuštanja, a u najboljem slučaju za prvo vrijeme broj zaposlenih ostaje isti. Iz navedenog lako se nameće zaključak da greenfield ulaganja, sa stanovišta zemlje prijema, u prvom periodu, nose znatno više pozitivnih efekata. Na dugoročnom planu, međutim, sve je teže pratiti pozitivne i negativne efekte direktnih stranih ulaganja u kontekstu njihove forme. Većina nedostataka koje, sa stanovišta zemlje prijema, ispoljavaju spajanja i akvizicije, manifestiraju se u početnoj fazi procesa ulaganja. Vremenom, kad do izražaja dođu svi direktni i indirektni efekti, mnoge razlike između efekata koje ostvaruju različiti oblici ulaganja gube na intenzitetu ili potpuno nestaju. Proces spajanja i akvizicije često je praćen sekvencijalnim ulaganjima, ponekad i vrlo velikim, osobito ako se radi o iznimnim okolnostima kakva je npr. privatizacija. U takvim slučajevima, M&A ulaganja se, po svom značaju za osnaživanje proizvodnje, mogu izjednačiti s greenfield ulaganjima. Ohrabrujuća je činjenica da transfer novih i boljih tehnologija, inače vrlo značajan aspekt stranih ulaganja, može biti uspješno realiziran i putem M&A, kao i putem greenfield investicija. Ne treba smetnuti s uma da se u pozitivne transfere ubrajaju i organizacione i

menadžment prakse, što je od posebnog značaja za uspješnu tranziciju u post-komunističkim zemljama. Odluka multinacionalne kompanije o potrebi daljeg investiranja u unapređivanje tehnološkog kapaciteta ne ovisi od oblika ulaganja, već od procjene trenutnog stanja i svrsishodnosti mjera za podizanje nivoa efikasnosti kompanije. Vremenom može doći do otklanjanja još jednog nedostatka koji spajanje i akvizicija ispoljavaju u početnoj fazi. Naime, i spajanje i akvizicija mogu dovesti do otvaranja novih radnih mjesta pod uvjetom da se realiziraju sekvencijalna ulaganja i da se sačuvaju i osnaže poslovne veze preuzete kompanije. Na dugoročnom planu, ulaganja u proširivanje kapaciteta, a samim tim i otvaranje novih radnih mjesta, ne ovisi o vrsti ulaganja već o postojanju pravih motiva za taj korak. Čak i u slučajevima kad proces restrukturiranja radi postizanja veće efikasnosti rezultira smanjivanjem broja radnih mjesta, nanešena šteta može biti znatno manja od posljedica do kojih dolazi kad greenfield ulaganje eliminira nekompetitivne domaće kompanije.

3. PRAVA I OBAVEZER STRANIH INVESTITORA

Zakoni o stranim investicijama osiguravaju nacionalni tretman tj. strani investitor izjednačen je u svojim pravima s državljanima Bosne i Hercegovine. Država Bosna i Hercegovina i njeni entiteti ne smiju vršiti diskriminaciju stranih investitora po bilo kom osnovu, naročito ne smiju vršiti diskriminaciju po osnovu državljanstva, sjedišta odnosno boravišta stranog investitora, vjerske pripadnosti, kao ni države porijekla kapitala za ulaganje. Strani ulagači imaju pravo da dobit koju ostvare od poslovanja u BiH, transferiraju u inostranstvo u konvertibilnoj valuti. Isto tako postoji apsolutna sloboda konverzije domaće valute u konvertibilnu valutu, radi plaćanja obaveza koja se odnose na ulaganja stranih investitora u BiH. Strani investitori imaju prava na nekretninama kao i lica koja imaju državljanstvo Bosne i Hercegovine. Imovina stranih ulagača ne može biti nacionalizirana ili ekspropirana. Ukoliko se, međutim, utvrdi postojanje javnog interesa, imovina stranih investitora može biti nacionalizirana ili ekspropirana, a stranim ulagačima se, u takvim slučajevima, garantira pravo na primjerenu nadokandu. Nadokanda će se smatrati primjerenom ako je adekvatna, efektivna, brza i u skladu sa međunarodnim standardima u toj oblasti. Prava i povlastice koje strani investitori uživaju na osnovu Zakona o politici direktnih stranih ulaganja ne mogu se ukinuti ili poništiti, stupanjem na snagu naknadno donesenih

zakona. Ukoliko novi zakoni budu povoljniji za strane ulagače, oni imaju pravo da biraju koji će zakon biti mjerodavan za njihovo ulaganje. Strane investicije izuzete su od plaćanja carinska i carinskih obaveza (osim putničkih motornih vozila, automata za zabavu i igru na sreću). U Federaciji BiH, ako strana investicija prelazi 20% od vrijednosti kompanije, ista kompanija je oslobođena plaćanja poreza na dobit u trajanju od 5 godina, proporcionalno iznosu stranih ulaganja u ukupnom kapitalu kompanije ukoliko u periodu od tih pet godina uloži 20.000.000 KM i više. Kao što je već rečeno, Bosna i Hercegovina ima liberalan Zakon o politici direktnih stranih ulaganja. Jedina ograničenja stranih ulaganja predviđena zakonom, odnose se na oblasti proizvodnje i prodaje oružja, municije, eksploziva, vojne opreme, kao i na ulaganja u sektor javnog informiranja. Ukoliko strani investitor želi ulagati u preduzeće koje se bavi prodajom i proizvodnjom oružja, municije, eksploziva, vojne opreme ili pripada sektoru javnog informiranja, njegov kapital ne smije preći 49% ukupne glavnice preduzeća. U slučaju ulaganja u navedene djelatnosti koje podliježu ograničenjima, strani investitor treba da prethodno pribavi saglasnost nadležnih institucija. Strani investitori moraju poštovati zakone Bosne i Hercegovine i njenih entiteta. Ograničenja koja se primjenjuju na domaća ulaganja u oblasti javnog poretka, javnog zdravstva i zaštite okoline, jednako se odnose na strana ulaganja. Takođe, postoji obaveza vođenja poslovnih knjiga i sačinjavanja poslovnih izvještaja u skladu sa međunarodno prihvaćenim računovodstvenim i revizorskim načelima i standardima, kao i zakonima entiteta.

4. BILATERALNI SPORAZUMI

Da bi se stvorili sto povoljni uslovi za veću ekonomsku saradnju, kao i priliv zaštitu stranih investicija, Bosna i Hercegovina potpisala je bilateralne sporazume o unapređenju i zaštiti investicija sa 35 država. Ovim bilateralnim sporazumima regulišu se osnovna pitanja zaštite stranih investicija. Tako se u nacelu, ovim sporazumima predviđa da ugovorna strane neće nerazumnim ili diskriminatornim mjerama, ometati upravljanje, funkcionisanje, održavanje, korištenje, uživanje, prodaju i likvidaciju investicije investitora. Ugovorne strane će odobriti investitorima i njihovim investicijama tretman ne manje povoljan od onog koji odobrava svojim vlastitim investitorima i njihovim investicijama ili investitorima bilo koje treće države i njenim investicijama u odnosu na upravljanje, funkcionisanje, održavanje, korištenje,

uživanje, prodaju i likvidaciju investicije, zavisno od toga koji je povoljniji za investitora. Nadalje, u ovim sporazumima detaljno se regulišu i pitanja expropriacije, kompenzacije gubitaka usljed rata, , revolucije, ustanka, civilnog nereda, ili bilo kojeg drugog sličnog događaja, ili više sile, rješavanje sporova itd.

4. ZAKLJUČAK

Strane direktne investicije bile su i još uvijek jesu značajan faktor ekonomskog razvoja svake zemlje pa tako i Bosne i Hercegovine. Da li će, koliko, i na koji način SDI unaprijediti stanje jedne ekonomije zavisi od niza faktora kao što su: stepen liberalizacije finansijskih tokova, oblik investiranja, postojanje preduvjeta za pozitivni "spillover" efekat, stepen industrijalizacije i tehnološka sofisticiranost, kvalitet i raspoloživost ljudskog kapitala, kulturološka prilagodljivost i stepen razvoja organizacione i menadžerske prakse, trgovinska politika i politika konkurencije u zemlji, nivo korumpiranosti, politička stabilnost, poslovno okruženje itd. Neke od ovih faktora Bosna i Hercegovina već posjeduje, a za postizanje nekih potrebno je uložiti više napora, kako bi uvjeti za optimiziranje efekata stranih investicija bili ispunjeni u potpunosti. Zakoni Bosne i Hercegovine, koji regulišu strane investicije, jesu prilično liberalni, no smatramo da bi bilo neophodno izvršiti izmjene zakona u dijelu koja se odnose na ograničenja za strana investitore, te bi bilo potrebno nastaviti aktivnosti vezane za potpisivanje bilateralnih sporazuma o zaštiti i unapređenju investicija kao i sporazuma o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja. Vjerujemo da bi se ovim činom, zakonski okvir za strana ulaganja u Bosni i Hercegovini doveo u potpuno liberalan status, odnosno, tek ukidanjem navedenih ograničenja, strani investitori u Bosni i Hercegovini, u potpunosti bi se izjednačili sa domaćim investitorima.

5. LITERATURA

1. Zakon o politici direktnih stranih investicija u Bosni i Hercegovini (Službeni glasnik BiH br.17/98 i 13/03)
2. Zakon o stranim investicijama (Službeni list FBiH br.61/01 i 31/03)
3. Zakon o stranim investicijama (Službeni glasnik RS br. 25/02))
4. FIPA- Onvestment oportunities, Sarajevo, 2009., D. Jovašević, Krivično pravo II, Pravni fakultet, Sarajevo, 2005.
5. Web stranica.www.fipa.gov.ba
6. Web stranica:www.mvteo.gov.ba
7. Svjetska Banka, Doing bussines in BiH, 2009.
8. Zakon o stranim investicijama (Službeni list FbiH br.61/01 i 31/03)